

กัมมธารยะ บทนามทั้ง ๒ มีวิภัตติและวจนะเสมอกัน	
- วิเสสนบุพบท	บทหน้าเป็นคุณนาม บทหลังเป็นนามนาม มักมีคำแปลว่า “ <u>ผู้/ตัว/มี/อัน...</u> ” อยู่ระหว่างศัพท์ <ul style="list-style-type: none"> • มหนโต ปุริโส <u>มหาปุริโส</u> บุรุษใหญ่
- วิเสสนุตตรบท	บทหน้าเป็นนามนาม บทหลังเป็นคุณนาม มักมีคำแปลว่า “ <u>ผู้/ตัว/มี/อัน...</u> ” อยู่ระหว่างศัพท์ <ul style="list-style-type: none"> • สโตโต วิเสโส <u>สตตวิเสโส</u> สัตว์วิเศษ
- วิเสสนโณภยบท	คุณนามทั้งสองบท ควบด้วย จ ศัพท์, ในวิเคราะห์แปลว่า “ด้วย”, ในบทสมาสแปลว่า “ <u>ทั้ง...ทั้ง...</u> ” <ul style="list-style-type: none"> • สัตตจจ สมภูฏญจ <u>สัตตสมภูฏ</u> (ฐาน) (ที่) <u>ทั้งเย็นทั้งเกลี้ยง</u>
- วิเสสนูปมบท (อุปมาบุพบท) (อุปมานุตตรบท)	มีบทวิเสสนะเป็นอุปมา ประกอบด้วย <u>อิ</u> ศัพท์ มีคำแปลว่า “... <u>เพียงตั้ง...</u> ” (เป็นสมาสนามโดยมาก) <ul style="list-style-type: none"> • กาโก <u>อิ</u> สุโร <u>กาสุโร</u> (นโร) (คน) <u>กล้าเพียงตั้ง</u>กา • นโร <u>สี</u>โท <u>อิ</u> <u>นโรสี</u>โท <u>นระเพียงตั้ง</u>สีหะ
- สัมภวานบุพบท	บทหน้าประกอบด้วย <u>อิ</u> ศัพท์ มีคำแปลว่า “ <u>ว่า...</u> ” บทหลังเป็นนามนาม <ul style="list-style-type: none"> • <u>สโต</u> <u>อิ</u>ติ <u>สญญา</u> <u>สตตสญญา</u> <u>ความสำคัญว่าเป็นสัตว์</u>
- อวธารณบุพบท	บทหน้าประกอบด้วย <u>เอ</u> ศัพท์ มีคำแปลว่า “ <u>คือ...</u> ” บทหลังเป็นนามนาม (เป็นสมาสนามโดยมาก) <ul style="list-style-type: none"> • พุทโธ <u>เอ</u> รตนนิ <u>พุทธรตนิ</u> <u>รัตนะคือพระพุทเจ้า</u>
- นบุพบท	มี <u>น</u> ศัพท์เป็นบทหน้า มีคำแปลว่า “ <u>มิใช่..., ไมใช่...; เป็น...หาไม่ได้, ไม่เป็น...</u> ” บทหลังเป็นนามนาม <ul style="list-style-type: none"> • <u>น</u> มนุสโส <u>อมนุสโส</u> (อัย สโต) (สัตว์นี้) <u>มิใช่มนุษย์</u> <u>น</u> อริโย <u>อนริโย</u> (อัย ชโน) (ชนนี้) <u>มิใช่พระอริยะ</u>
ทิกุ (สมาหาร) (อสมาหาร)	บทหน้าเป็นปกติสังขยา (๑-๙๘) บทหลังเป็นนามนาม <ul style="list-style-type: none"> • <u>ตโย</u> โลกา <u>ติโลก</u> โลก ๓ (สมาหาร คือ การทำให้เป็น นบุพสังขยา เอกวจนะ) • <u>จตสโส</u> ทิสสา <u>จตุททิสสา</u> ทิศ ๔ ท.
ตัมปุริสสะ (มัทธเนลลอป)	บทหน้าเป็นนามนามลงวิภัตติตั้งแต่ทุติยา-สัตตมมี มีคำแปลอายตนิบาท (ซึ่ง, ผู้, ...) (เป็นสมาสนามโดยมาก) <ul style="list-style-type: none"> • <u>สุ</u>ขัม ปตโต <u>สุขปตโต</u> (ปุริโส) (บุรุษ) <u>ถึงแล้วซึ่งสุข</u> • <u>อสุ</u>เสน (นียุตโต) รโถ <u>อสุสรโถ</u> <u>รถเทียมแล้วด้วยม้า</u>
ทวันทวะ (สมาหาร) (อสมาหาร) (บุพเพกเสส-อสมาหาร)	นามนาม ๒ บทขึ้นไปควบด้วย จ ศัพท์, ในวิเคราะห์แปลว่า “ด้วย” ในบทสมาสแปลว่า “ <u>และ</u> ” <ul style="list-style-type: none"> • ปตโต จ จีวรญจ <u>ปตตจีวร</u> บาตรและจีวร • สาริปุตโต จ โมคคัลลานา จ <u>สาริปุตตโมคคัลลานา</u> พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท. • สาริปุตโต จ โมคคัลลานา จ <u>สาริปุตตา</u> พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.
อภัยยภาวะ (อุปสัคคบุพพะกะ) (นิปาตบุพพะกะ)	ในบทสมาส บทหน้าเป็นอุปสัค/นิบาท แปลบทหน้าก่อน บทหลังเป็นนามนาม <ul style="list-style-type: none"> • นครสส <u>สมิ</u>ป <u>อุปนคร</u> <u>ที่ใกล้แห่งเมือง</u> • นครสส <u>อน</u>โต <u>อนโตนคร</u> <u>ภายในแห่งเมือง</u>
พหุพพิ (ตุลยาธิกรณ) (ฉัญฐิ-ภินนาธิกรณ)	มีคำแปลว่า “ <u>มี</u> ” ขึ้นต้นสมาส (ยกเว้น สหบุพบท พหุพ.) <ul style="list-style-type: none"> • กตัม ปุณญเณ, โส <u>กตปุณญเณ</u> (ปุริโส) <u>มีบุญอันทำแล้ว</u>. เป็นคุณนามบทหนึ่ง นามนามบทหนึ่ง วิภัตติวจนะเสมอกัน • อสิ หตเถ ยสส, โส <u>อสิหตเถ</u> (โยโธ) <u>มีตาบในมือ</u>. นามนาม ๒ บท มีวิภัตติต่างกัน
- นบุพบท	มีคำแปลว่า “ <u>ไม่มี, มี...หาไม่ได้</u> ” (นตถิ) <ul style="list-style-type: none"> • <u>นตถิ</u> ตสส ปุตโตติ <u>อปุตตโก</u> (ปุริโส) <u>ไม่มีบุตร</u>
- สหบุพบท	มีคำแปลว่า “ <u>เป็นไปกับด้วย...</u> ” (สห ศัพท์) บทสมาสมักลบ ท. (แปลโดยอรรถ: <u>พร้อมทั้ง..., พร้อมด้วย..., มี...</u>) <ul style="list-style-type: none"> • <u>สห</u> ปุตเตน โย วตตตติติ <u>สปุตโต</u> (ชโน) <u>เป็นไปกับด้วยบุตร</u>
- ฉัญฐิอุปมาบุพบท	มีบทวิเสสนะเป็นอุปมา ประกอบด้วย <u>อิ</u> ศัพท์ มีคำแปลว่า “ <u>มี...เพียงตั้ง...แห่ง...</u> ” <ul style="list-style-type: none"> • สุวณฺณสส วณฺโณ <u>อิ</u> วณฺโณ ยสส, โส <u>สุวณฺณวณฺโณ</u> (ภควา) <u>มีวรรณะเพียงตั้งวรรณะแห่งทอง</u>

ตัวอย่างสมาสแต่ละประเภท

สมาสที่มีคำขีดเส้นใต้ หมายถึงเป็น **สมาสนาม** และมีบทหน้าหรือบทหลัง นั้นๆ เป็น **ประธาน** ของสมาส และแปลบทนั้นก่อน

สมาสที่เหลือเป็น **สมาสคุณ** มีอัญญาบท (ในวงเล็บ) เป็น **ประธาน** และแปลก่อนศัพท์ในสมาส. ทวันทวสมาส เป็นประธานทุกบท แปลบทซ้ายสุดก่อน

กัมมธารยะ

- วิเสสนบุพบท	มหนโต ปุริโส	<u>มหา</u> <u>ปุริ</u> โส	บุรุษใหญ่
- วิเสสนุตตรบท	สตโต วิเสโส	<u>สต</u> <u>ตวิ</u> เส โส	สัตว์วิเศษ
- วิเสสโนภยบท	สีตยจ สมภูณยจ	<u>สีต</u> <u>สมภู</u> ญ (ฐาน)	(ที่) <u>ทั้งเย็นทั้งเกลี้ยง</u>
- วิเสสโนปมบท (อุปมาบุพบท)	กาโก อิว สุโร	<u>กา</u> <u>สุ</u> โร (นโร)	(คน) <u>กล้าเพียงดั่งกา</u>
	(อุปมานุตตรบท) นโร สีโท อิว	<u>นร</u> <u>สี</u> โท	<u>นระเพียงดั่งสีหะ</u>] เป็นสมาสนามโดยมาก
- สัมภวานบุพบท	สตโต อิติ สยญา	<u>สต</u> <u>ตส</u> ญญา	ความสำคัญว่าเป็นสัตว์
- อวธารณบุพบท	พุทโร เอว รตน	<u>พุท</u> <u>ทร</u> ติ	รัตนะคือพระพุทเจ้า (เป็นสมาสนามโดยมาก)
- นบุพบท	น มนุสโส	<u>อม</u> <u>นุ</u> ส โส (อัย สตโต)	(สัตว์นี้) <u>มิใช่มนุษย์</u>

ทิกุ (สมาหาร)	ตโย โลกา	<u>ตี</u> <u>โลก</u>	โลก ๓
(อลสมาหาร)	จตสโส ทิสา	<u>จต</u> <u>ท</u> ทิสา	ทิส ๔ ท.

ตปปุริสะ	สุขิ ปตโต	<u>สุข</u> <u>ป</u> ตโต (ปุริโส)	(บุรุษ) <u>ถึงแล้วซึ่งสุข</u>
(มัชฌะโลป)	อสเสน (นียุตโต) รโถ	<u>อส</u> <u>สร</u> โถ	<u>รถเทียมแล้วด้วยม้า</u>] เป็นสมาสนามโดยมาก

ทวันทวะ (สมาหาร)	ปตโต จ จีวรยจ	<u>ปต</u> <u>ตจ</u> ีวรย	บาตรและจีวร
(อลสมาหาร)	สาริปุตโต จ โมคคัลลาโน จ	<u>สาร</u> <u>ิป</u> ตโต <u>โมค</u> คัลลาโน	พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.
(ปุพเพกเสส)(อลสมาหาร)	สาริปุตโต จ โมคคัลลาโน จ	<u>สาร</u> <u>ิป</u> ตตา	พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.

อภัยยิภาวะ (อุปคคคบุพพะกะ)	นครสส สมิป	<u>อ</u> <u>น</u> คร ส	ที่ใกล้แห่งเมือง
(นิปาตบุพพะกะ)	นครสส อนโต	<u>อน</u> <u>โต</u> นคร	ภายในแห่งเมือง

พหุพพิท (ตุลยาธิกรณ)	กตํ ปุณญํ เยน, โส	<u>กต</u> <u>ปุ</u> ญ โย (ปุริโส)	<u>มีบุญอันทำแล้ว</u>
(ภินนาธิกรณ)	อสิ หตเถ ยสส, โส	<u>อสิ</u> <u>ห</u> ต โย (โยโร)	<u>มีดาบในมือ</u>
(อันตโลป)	ปณจสตานิ ปมาณานิ เยสํ, เต	<u>ปณ</u> <u>จ</u> ส ตา (ภิกขุ)	<u>มีร้อย ๕ เป็นประมาณ (=ปณจสตปมาณา)</u>
- นบุพบท	นตถิ ตสส ปุตโตติ	<u>อ</u> <u>ป</u> ต ต โย (ปุริโส)	<u>ไม่มีบุตร</u>
- สหบุพบท	สท ปุตเตน โย วตตตีติ	<u>ส</u> <u>ป</u> ต โย (ชโน)	<u>เป็นไปกับด้วยบุตร</u>
- ฉัญฐิอุปมาบุพบท	สุวณณสส วณโณ อิว วณโณ ยสส, โส	<u>สุ</u> <u>ว</u> ณะ <u>ณ</u> วัณ โณ (ภควา)	<u>มีวรรณะเพียงดั่งวรรณะแห่งทอง</u>

สำเนียงวิเสสนะ ผู้..., ตัว..., มี..., อัน...

ผู้... ใช้กับบุคคล อุ. ภิกษุผู้ฉลาด   ตัว... ใช้กับสัตว์(ดิรัจฉาน) อุ. ช้างตัวประเสริฐ (หตถินาโค)

มี... ใช้ได้ทั่วไป   อัน... ใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล สัตว์ เช่น สิ่งของ, นามธรรม อุ. ปราสาทอันงาม, ธรรมอันเลิศ

การสังเกตเพื่อกำหนดประเภทของสมาส

๑. สังเกตจากคำแปลบทสมาส และ/หรือ คำแปลในรูปวิเคราะห์

๒. สังเกตจากศัพท์บาลีในบทสมาส และ/หรือ ศัพท์ในรูปวิเคราะห์

มัชฌะโลป	ลบศัพท์ในท่ามกลาง
อันตโลป	ลบศัพท์ที่สุด (ศัพท์หลัง)
ปุพเพกเสส	(ลบ)เหลือศัพท์ต้นศัพท์เดียว

สมาสคุณนาม สมาสนามนาม เรียกกันย่อๆ ว่า **สมาสคุณ สมาสนาม**